

HELYBEN KÉSZÜLT BRONZ LEMZKORSÓ AQUINCUMBÓL

Lelőhely

Az 1950-es évek második felében Parragi Gy. több leletmentő ásatást végzett Budapest, III. ker. Bogdáni út nevű lelőhelyen, hrsz.: 18.529 lakóház építkezések előtt. Az V. számú alapozási blokk nyugati falánál került elő az a sír, amelyiknek a melléklete volt az itt tárgyalásra kerülő bronz lemezkorsó (1. kép).

A feltárt temetőrészlet a raktárréti temetőhöz tartozik. Aquincum canabaejának ÉNY-i részén kívül került el ez a nekropolisz.¹

Leletegyüttes

A 32. sír kirabolt szarkofágtemetkezés volt.² Valószínűleg a 3. század elején készült a felirat nélküli, faragott sírláda.³ Összetörték a fedelét, és kivették a mellékleteket. 20 cm távolságban került elő a 3 bronz-edény és egy bronzkulcs.⁴

1. *Kiöntősszájú bronzkancsó* (6. kép).⁵ Radnóti A. 75., ill. M. Bolla ld típusába tartozik.⁶ Mivel a füle a támasztó alatt néhány centiméterrel letörtött, az alja pedig nem is került elő, ezért pontosabban nem lehet besorolni, csak általánosságban köthető a Rajna–Duna vonalában létesített limes menti műhelyek 2–3. századi termékeihez a kiöntő, a gyűrűs nyak és az egész, egybeöntött kiöntő és a fül konstrukciót megtámasztó nyúlvány alapján.⁷

2. *Bronzvödör*, tartótagját Maenas fejek díszítik (7. kép).⁸ Ehhez hasonló darabokat 4 lelőhelyről lehet felsorolni: a "budaújlaki" sírok közül a B sír 19. számú melléklete,⁹ egy itáliai¹⁰ és egy mainzi,¹¹ valamint a környei. Ezek tekinthetők a legközelebbi analógiáknak. Közülük földrajzi értelemben a B sír 19. melléklete a legközelebbi, de ez időben jóval távolabb áll tőle.¹² Viszont éppen úgy helyi készítmény, mint az itt tárgyalt bronz lemezkorsó. Az itáliai darab (2. sz. analógia) tartótagja szőlőleveles. Kidolgozását tekintve igen gondos munka utólagos véséssel, gyönyörűen polírozott edényfelülettel. Sokkal korábbi lehet, mint a Bogdáni úti vödör. A Mainznál a Rajnából kikutort, ugyanazt az edényformát követő vödör attache (3. sz. analógia) azonban egyszerű, minden plasztikus díszítményt nélkülöz, és sajnos nem is keltezhető. Így csak a környei analóg darabbal való összevetés nyújthat kronológiai támpontot.¹³ Mindkettőn Maenas fejes ábrázolás található, sőt, a kompozíció szerkezete is megegyezik. Ugyanaz a támasztólap formája, a rajta szereplő ornamentika. Nagyon sok hasonló vonást lehet felfedezni az arcvonások és a hajviselet között is, bár első pillantásra is látszik, hogy a környei mennyivel rusztikusabb. Maga a képtípus ugyanaz, csak a kivitelezésben van eltérés. Biztos, hogy nem egy formából került ki a 2 attache-pár. A környein a szemek vastag,

utólagosan vésett vonalakkal rajzolódnak ki, míg a Bogdáni útin a formák dominálnak. Ezen is vannak persze utólagos munkák, de közel sem annyira hangsúlyosak, mint a másikon. Még a tartókarikák, és a vízszintes osztótagok díszítőmotívumai is azonosak. Ezért úgy véljük, joggal lehet arra gondolni, hogy ugyanabból a műhelyből kerültek ki (4–5. kép), s a fent elmondottak alapján ez a Duna-vidéki műhely lehet, ami a 3. század elején működött.¹⁴

3. *Bronz lemezkorsó*, ami teljesen rossz állapotban került elő,¹⁵ maga a test több darabban jött elő a földből és öntött – kalapált fül járult még hozzá, ami levált róla (3. kép).¹⁶

Edényleírás:

Vékony, kalapált lemezedény, amin valószínűleg a föld nyomása következtében még hosszanti repedések és törések is keletkeztek. Formája a töredékek illesztetése közben bontakozott ki. Az edényttest hosszúka, orsó alakú, vékony falú, egyetlenegy lemezdarabból húzták fel. Külső felületét 7–9 mm-es közőkben hornyolt vonalak borítják. Pereme enyhén kihajlott, nyaka csak kissé szűkül össze, majd folyamatosan ívelt át a kigömbölyödő hasba, ahol a maximális szélességét érte el. Ez alatt lágyan befelé hajlik a profil. A darabok folytonosan követik egymást, csak a has vonalában van néhol hiány. Ezek a részeken a vékonyra kikalapált lemez állaga már megromlott, lyukacsossá vált, nagyon megsérült. Az edény alsóharmad részéből már több darab hiányzik, jóllehet a profil még tisztán kirajzolható. Az edény alja viszont teljes egészében megsemmisült. A *fül* öntött, de öntés után laposra van kalapálva, szalagszerű. Fönt az edényszájánál két ágra oszlik, körvonala a madárfejes fülekre emlékeztet,¹⁷ de teljesen díszítetlen, lapszerű. Középen van csupán két vonal, ami a hátrahajló húsos levél leegyszerűsített, jelzésszerű helyettesítése, síkbeli átfogalmazása. E rész mögött, a perem magasságában vízszintesen fut tovább a fül, majd hirtelen csaknem 90 fokban meghajlik, szára sima, lapos, díszítetlen szalag, átmetszete téglalap, vége kissé asszimmetrikus szívalakú támasztólap ugyan csak laposra van kalapálva.

Típusmeghatározás

A fent leírt bronz lemezkorsó általános formai sajátosságait tekintve könnyen besorolható Radnóti A. 81. típusának a darabjai közé, amely a nevét a fül jellegzetes dísze alapján kapta.¹⁸ Ezen belül két csoportot különített el a kutatás a későbbiekben.¹⁹ Az ún. nyugati típus formáját közelíti meg jobban a Bogdáni úti 32. sír 3. számú melléklete (2. kép), még akkor is, ha a névadó elem (emberi lábfej) hiányzik. Erre azon-

ban van már több példa: a mosonmagyaróvári,²¹ ism. lelőhelyű Louvre-ban őrzött példány,²⁰ valamint a Lillebonne-Caudebec út melletti sír korsója.²² Ezeknél viszont a forma tökéletesen összevág az emberi lábfejjel díszített korsókéval. A most tárgyalt darabnál a forma abban tér el, hogy nem olyan szűk a nyaka, és nincs a peremen forrasztott gyűrű, s maga a test kevésbé szép kidolgozású, nincs polírozva, fényezve, ehelyett vannak a hornyolások. Egyébként a formakialakítás azért meglehetősen gyakorlott kézre vall. Különös csak az, hogy a fül, ami mindig külön készül és öntött technikával, itt ki van kalapálva és ezért szokatlan a fül átmetSZete, ezért vált asszimmetrikussá a támasztólap az edényhasnál. Mindezek arra utalnak, hogy nem sorozatban készült áruval állunk szembe, hanem egyedileg készített darabbal. Egy jól ismert formát utánoztak alkalmi jelleggel, egyszeri megrendelésre. Ez a jelenség már feltűnt Brigetióban is (keleti típus XVI. példány),²³ ami ugyancsak egy keverék forma. Elemei az emberi lábfejjel díszített fülű korsók nyugati és keleti típusából, valamint a nyakpárnás korsók formai jegyeiből állnak (8. kép). A brigetioi XVI. számú edény a 3 típus kompilációja. Nem áll egyedül ez a két edény, máshonnan is ismerünk ilyeneket.

Analógiák

Intercisából származik egy gallérpárnás, egy füles palack igen hasonló szalagfüllel az itteni darabhoz (9. kép).²⁴ Ugyaninnen került elő egy kerek szájú, hasas kancsó (10. kép), amit sokáig a kiöntőszájú lemezkancsók között tárgyaltak.²⁵ Nagydorogról van egy kancsótést, ami a szűkszájú kancsók ritkább változatának²⁶ a formáját utánozta, s ez is igen vékony lemez-edény. Vállán hornyolt vonalkötegek vannak (11. kép). Ebbe a körbe tartozik a fentebb idézett „budaújlaki” B sír 19. melléklete is (12. kép).

Az e címszó alatt felsorolt valamennyi edényről megállapíthatjuk, hogy általánosan ismert és széles körben elterjedt formák leegyszerűsített változatai,

amelyeket mindenütt a helyszínen készítettek el. Lemez-edények ezek, amelyeken a fülek is kalapáltak a formázás után.

Datálás

Az intercisai hasas lemezkorsó síregyüttesében egy Philippus Iunior érme keltez.²⁷ A többi darabnál 3. századi kelteZést fogadott el a kutatás.²⁸ A „budaújlaki” B sír 19. melléklete a 4. század első negyedére datált.²⁹ A Bogdáni úti 32. sírban két importedény (kiöntőszájú kancsó a Rajna–Duna menti műhelyek valamelyikéből, ill. Maenas fejjel díszített vödör a Duna vidéki műhelyből) és egy szépen díszített bronzkulcs mellett jelenik meg a harmadik bronz edény mellékletként egy lemezkorsó, ami az emberi lábfejjel díszített fülű típus nyugati csoportjának a formáját utánozta. Kronológiai támpontul szolgál még a felirat nélküli szarkofág, amit a 3. század elején faragtak.³⁰

A 3. század közepén a rendszeres kereskedelmi jellegű nyugati import már akadozik, majd végleg megszűnik. Ettől kezdve a bronzedényellátásban felmerülő igényeket a helyi műhelyek elégítik ki egészen a római uralom végéig.³¹ Ezt a tevékenységet azonban már nem lehet párhuzamba állítani a nyugati nagy műhelyek hosszú időn át tartó, speciálisan csak bronzedényeket készítő munkájával. Nagyon valószínűnek látszik, hogy az itteni műhelyek – Brigetio, Aquincum, Intercisa, Keszthely,³² stb. – univerzális tevékenységet folytatnak. Dolgozzanak táborok mellett vagy városokban, a fegyverek javításától a mindennapi élet használati tárgyainak a pótlásáig mindent csinálnak, de nem termelnek piacra. Ez a magyarázata annak, hogy olyan sokfélék a helyi készítmények, s ezért nincs köztük kettő egyforma.

A Bogdáni úti 32. sír 3. számú melléklete a 3. század közepe táján készülhetett a legkorábban, s rövid használati idő után, a 3. század második felében/végén került földbe.

Rövidítések

AÉ	Archaeologiai Értesítő	Burger 1984	Burger A.: Későrómai sírok Aquincumban. BpR XXV (1984) 65–118.
AH	Archaeologica Hungarica	BVbl	Bayerische Vorgeschichtsblätter
Balty 1965	<i>J.-Chr. Balty: Une anse d'aiguière d'époque romaine à inscription d'argent. Bulletin des Mus. Royaux d'Art et d'Histoire</i> 37 (1965) 13–48.	DissPann	Dissertationes Pannonicae
BAR	British Archaeological Reports	Eggers 1951	<i>H. J. Eggers: Der römische Import im freien Germanien (Hamburg 1951)</i>
Bolla 1979	<i>M. Bolla: Brocca rinvenuta a Carobbio degli Angeli. Rivista Archaeologica dell'Antica Provincia e Diocesi di Como</i> 161 (1979) 23–50.	Gáspár 1986	<i>D. Gáspár: Römische Kästchen aus Pannonien I–II. MAIU</i> 15 (1986)
BpR	Budapest Régiségei	JbOÖMV	Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereins
BRGK	Bericht der Römisch–Germanischen Kommission	Lehner 1902	<i>H. Lehner: Museographie. Westdeutsche Zeitschrift</i> 21 (1902) 431.

MAIU	Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	Ridder 1915	<i>A. de Ridder</i> : Les bronzes antiques du Louvre II (Paris 1915)
Mutz 1972	<i>A. Mutz</i> : Die Kunst des Metall-drehens bei den Römern (Basel-Stuttgart 1972)	Ruprechtsberger 1985	<i>E. M. Ruprechtsberger</i> : Eine Bronzekanne aus Windischgarten. <i>JbOÖMV</i> 130 (1985) 61–70.
Müller 1978	<i>Müller R.</i> : V. századi bronzműves műhely Keszthely-Fenékpusztáról. <i>AÉ</i> 105 (1978) 11–29	Schreiber 1894	<i>Th. Schreiber</i> : Die alexandrinische Toreutik. <i>Abhandlungen der phil.-hist. Klasse der Königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften</i> 14. (1894) 273–334.
Nuber 1972	<i>H. U. Nuber</i> : Kanne und Griffschale. <i>BRGK</i> 53 (1972) 1–232.	Szabó 1979	<i>Kl. Szabó</i> : Tombeaux des environs de Intercisa. <i>Alba Regia</i> 17 (1979) 251–262.
Parragi 1958	<i>Parragi Gy.</i> : <i>AÉ</i> 85 (1958) 203.	Szabó 1980	<i>Kl. Szabó</i> : Vaisselles de bronze sur la frontière pannonienne (entre Vetus Salina et Lussonium). in: <i>Roman Frontier Studies</i> 1979. <i>BAR Int. Ser.</i> 71. (Oxford 1980) 715–728.
Parragi 1963	<i>Parragi Gy.</i> : A Bogdáni úton feltárt későrómai temető. <i>BpR XX</i> (1963) 311–326.	Szabó 1981	<i>Szabó Kl.</i> : Emberi lábfejjel díszített fülű bronzkorsók Pannoniából. <i>AÉ</i> 108 (1981) 52–64.
Radnóti 1938	<i>A. Radnóti</i> : Die römischen Bronzegefäße von Pannonien. <i>DissPann II:6</i> (Budapest 1938)	Szabó 1983	<i>Kl. Szabó</i> : Pots à anse ornée d'un pied humain provenant de Pannonie. <i>Antiquités Nationales</i> 14/15 (1982/83) 86–96.
Radnóti 1957	<i>A. Radnóti</i> : Gefäße, Lampen und Tintenfässer aus Bronze. in: <i>Intercisa II. (Dunapentele) Geschichte der Stadt in der Römerzeit.</i> <i>AH</i> 36 (Budapest 1957) 173–224.	Szabó 1990	<i>Kl. Szabó</i> : Pots à embouchure lourde coulée d'une pièce avec l'anse. <i>BVbl</i> 55 (1990) s.a.
Radnóti 1960	<i>A. Radnóti</i> : Eine Bronzekanne aus Augsburg. <i>BVbl</i> 25 (1960) 99–124.	Tassinari 1973	<i>S. Tassinari</i> : Les pots à anse ornée d'un pied humain. <i>Collection de Bibl. des Hautes Etudes Section 4,III,5</i> (1973) 133–140.
Raev 1976	<i>B. A. Raev</i> : Les „Blechkan-nen“ de province et leurs prototypes italiens. in: <i>Annales de l'Université Jean Moulin, Lettres – Actes du IVe Colloque International sur les bronzes antiques</i> (Lyon 1976) 155–162.	Yvart – Sennequier	<i>M. Yvart – G. Sennequier</i> : Tombe mise au jour en 1864. in: <i>L'abbé Cochet archéologue fasc. II</i> (Rouen, é.n.) 88–89.
Raev 1977	<i>B. A. Raev</i> : Die Bronzegefäße der römischen Kaiserzeit in Thrakien und Mösien. <i>BRGK</i> 58 (1977) 605–642.		

Jegyzet

1. *Parragi* 1958, 203; *Parragi* 1963, 311.
2. *Parragi* 1963, 320.
3. *Parragi* 1963, 320, 22. kép.
4. *Gáspár* 1986, 140. Nr. 318.
5. *BTM RO* 61.24.2. Elveszett.
6. *Radnóti* 1938, 152; *Taf. XIII, 75*; *Bolla* 1979, 23–50. *Tav. I–V*; *Eggers* 1951, 171 *Beilage* 54, *Typ* 128; *Szabó* 1979, 251–262.
7. *Szabó* 1990, s.a.
8. *Parragi* 1963, 321–323, 26. kép a–c. *BTM RO* 61. 24.1.
9. *Burger* 1984, 65–118: 28. és 43. kép.
10. *Mutz* 1972,
11. *Radnóti* 1938, 147; *Lehner* 1902, 431; *Taf. X, 2.*
12. *Burger* 1984, 72.
13. *Radnóti* 1938, 171; *Taf. XLVI, 1–1a.*
14. *Nuber* 1972, 70.
15. *Parragi* 1963, 323.
16. A gondos, szép restaurálás Kériné Búzás Zsuzsanna munkája.
17. *Schreiber* 1894, 273–334.
18. *Radnóti* 1938, 167; *Taf. XIV, 81*; *Raev* 1977, 621 *Beilage* 4/16.
19. *Tassinari* 1973, 133–140 N°s 1–27; *Szabó* 1981, 52–64 = *Szabó* 1983, 86–96; *Ruprechtsberger* 1985, 61–70.
20. *Szabó* 1981, 52 2. kép 1–2 = *Szabó* 1983, 86–87 Pl. I–II.
21. *Tassinari* 1973, 133; *Ridder* 1915, 111 N° 2698; Pl. 98.
22. *Yvart – Sennequier*, 88–89 N° 496.
23. *Szabó* 1981, 5, 7, 9. kép 1–2, N° XVII = *Szabó* 1983, 96 Pl. XIV.
24. *Radnóti* 1957, 206, 217 *Kat.* 18.
25. *Radnóti* 1957, 217, 223 *Kat.* 67, másként *Raev* 1976, 156.

26. *Balty* 1965, 74 Pl. XIV N° 86, p. 56; *Radnóti* 1938, 137–139; Taf. XIII,69; *Radnóti* 1960, 99–124, Nr. 35.
 27. *Radnóti* 1957, 223.
 28. *Radnóti* 1960, 118–124; *Balty* 1965, 41–54.
 29. *Burger* 1984, 72.
 30. *Parragi* 1963, 320–323.
 31. *Szabó* 1980, 726.
 32. *Müller* 1978, 11–29.

KLÁRA SZABÓ

EIN ÖRTLICHER BRONZEBLECHKRUG AUS AQUINCUM

Im nordwestlichen Teil der canabae von Aquincum kam am Fundort Raktárrét-Friedhof (Budapest III. Bez. Bogdáni Str.) als Ergebnis der Ausgrabung von Györgyi Parragi der hier zu besprechende Bronze-krug, als Bestattungsbeigabe eines ausgeraubten Sarkophags, zum Vorschein. Gleichzeitig wurden 3 Bronzegefäße: Kanne mit Ausgussöffnung, Eimer, Krug und ein Bronzeschlüssel ans Tageslicht befördert.

Der Bronzeblechkrug gehört zum Typ Radnóti 81. Aufgrund seiner Parallelen weist er eine Verwandtschaft mit den Formen der Stücke jener engeren Gruppe auf, die S. Tassinari als westliche Variante bezeichnete, obwohl vom Krug aus Aquincum das namentgebende Element fehlt. Die Ornamentik des Gegenstandes erscheint seit Mitte des 3. Jhs. häufig auch auf pannonischen Blechkannen und Krügen anderer Form. Zu jener Zeit stockt bereits der regelmäßige Handelsimport aus den westlichen Provinzen, der spä-

ter gänzlich aufhört. Von dieser Zeit an werden die Bronzegefäßen bis ans Ende der Römerherrschaft in den örtlichen Werkstätten hergestellt. Diese Art der Produktionstätigkeit kann jedoch nicht mehr mit der speziellen Tätigkeit der westlichen Zentren, die ausschließlicb Gefäße erzeugten, verglichen werden.

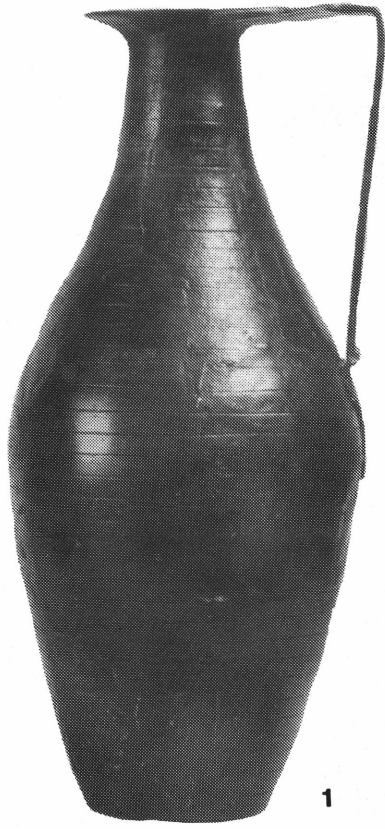
Sehr wahrscheinlich üben derartige lokale Werkstätten wie jene in Brigetio, Aquincum, Intercisa, Keszthely schon eine allgemeine Tätigkeit aus. In Lagern oder Städten eventuell auch in kleineren Siedlungen war es nötig, sich von der Waffenreparatur beginnend bis zur Erzeugung der Gebrauchsgegenstände des alltäglichen Lebens, dem Bedarf entsprechend, mit allem zu beschäftigen, jedoch keine Marktproduktion zu betreiben. Damit kann der Umstand erklärt werden, daß unter den örtlichen Erzeugnissen keine zwei gleichen Stücke vorkommen.

Abbildungen

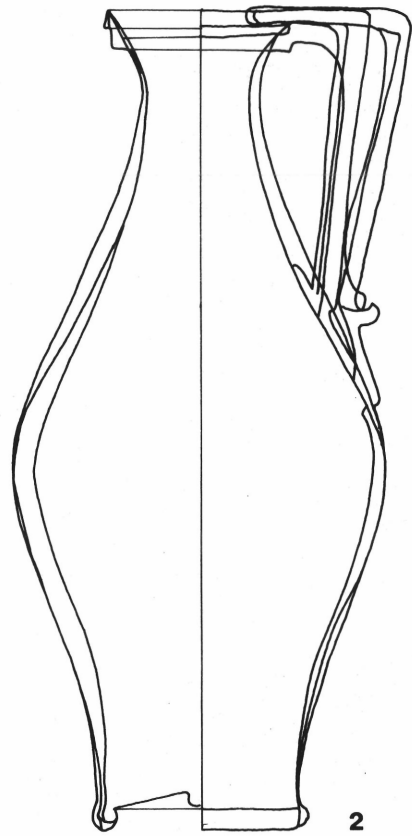
- Abb. 1. Bronzeblechkrug aus dem Grab in der Bogdáni Str.
 Abb. 2. Die Krüge, deren Henkel mit menschlichen Fußformen verziert sind. Variationsbreite des Types.
 Abb. 3. Bruchstücke des Bronzeblechkruges aus der Bogdáni Str. nach der Reinigung.
 Abb. 4. Eimer-Attache aus der Bogdáni Str.
 Abb. 5. Eimer-Attache aus Környe.
 Abb. 6. Bronzekanne mit Ausguß.
 Abb. 7. Bronzeeimer mit Maenas-Köpfen verziert.
 Abb. 8. Bronzeblechkrug aus Brigetio.
 Abb. 9. Bronzeblechkrug aus Intercisa.
 Abb. 10. Bronzeblechkrug aus Intercisa.
 Abb. 11. Bronzeblechkrug aus Nagydorog.
 Abb. 12. Bronzeblecheimer. 19. Beilage des Grabes B von „Budaújlak“.

Képegyzék

1. kép A Bogdáni úti sír bronz lemezkorsója.
 2. kép Az emberi lábfejjel díszített fülű korsók nyugati típusának egymásra vetített rajzai.
 3. kép A Bogdáni úti bronz lemezkorsó darabjai tisztítás után.
 4. kép A Bogdáni úti vödör attache.
 5. kép A környei vödör attache.
 6. kép Kiöntőszájú bronzkancsó.
 7. kép Bronzvödör Maenas fejjel díszítve.
 8. kép Bronz lemezkorsó Brigetioból.
 9. kép Bronz lemezkorsó Intercisából.
 10. kép Bronz lemezkorsó Intercisából.
 11. kép Bronz lemezkorsó Nagydorogról.
 12. kép Bronz lemezvödör: a „budaújlaki” B sír 19. melléklete.

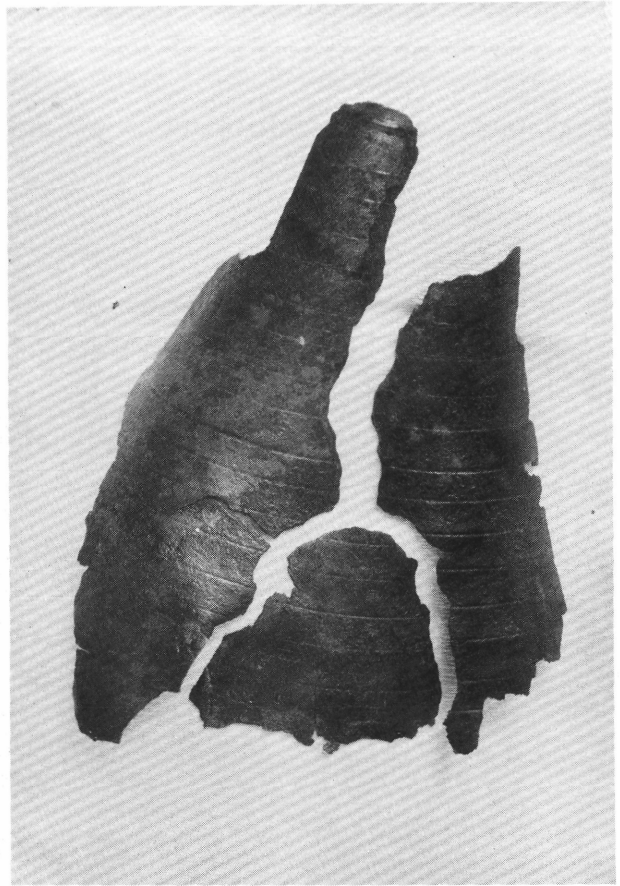
1

2

3

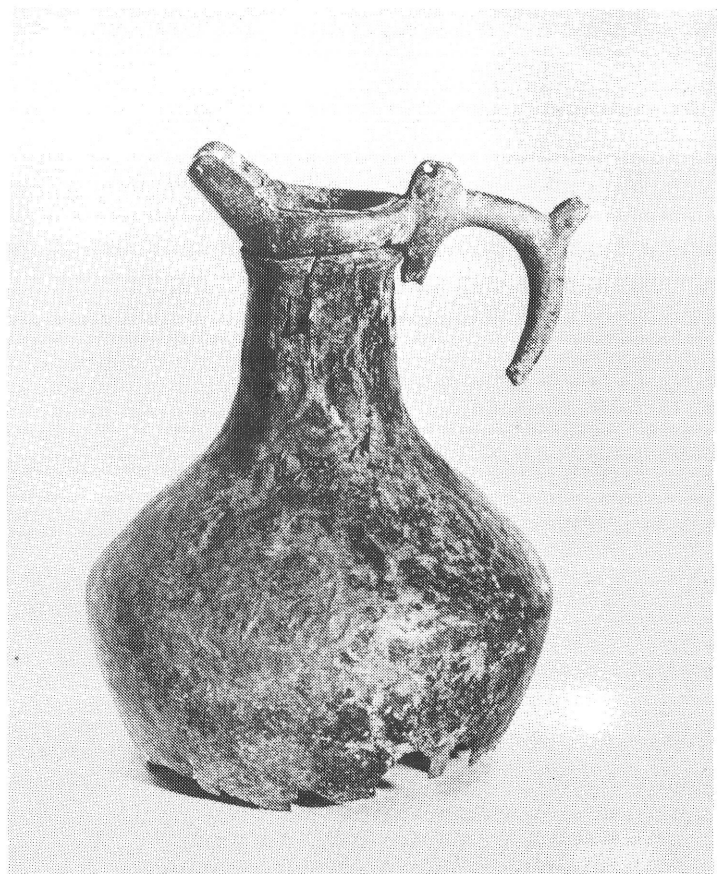

4

5

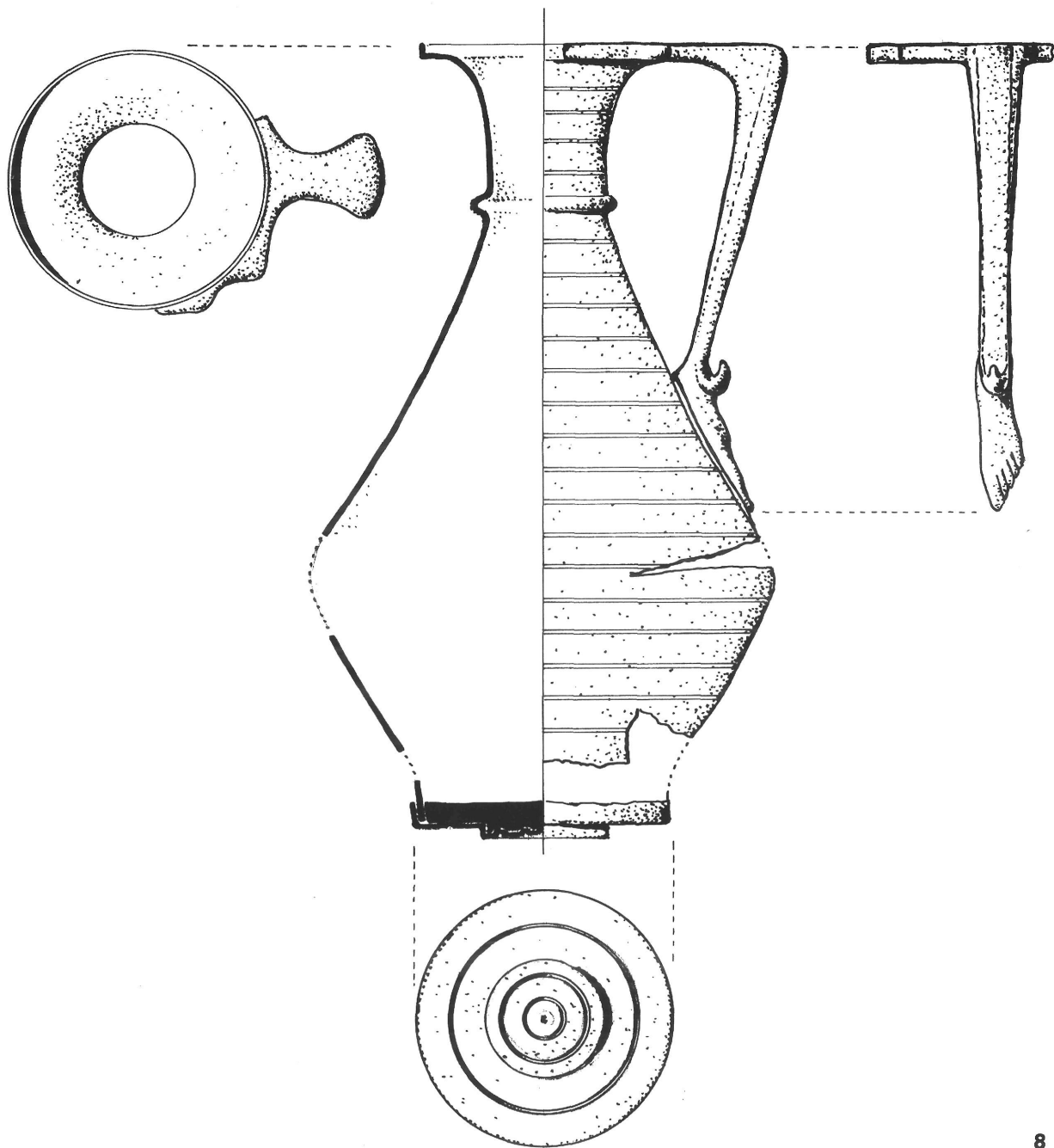

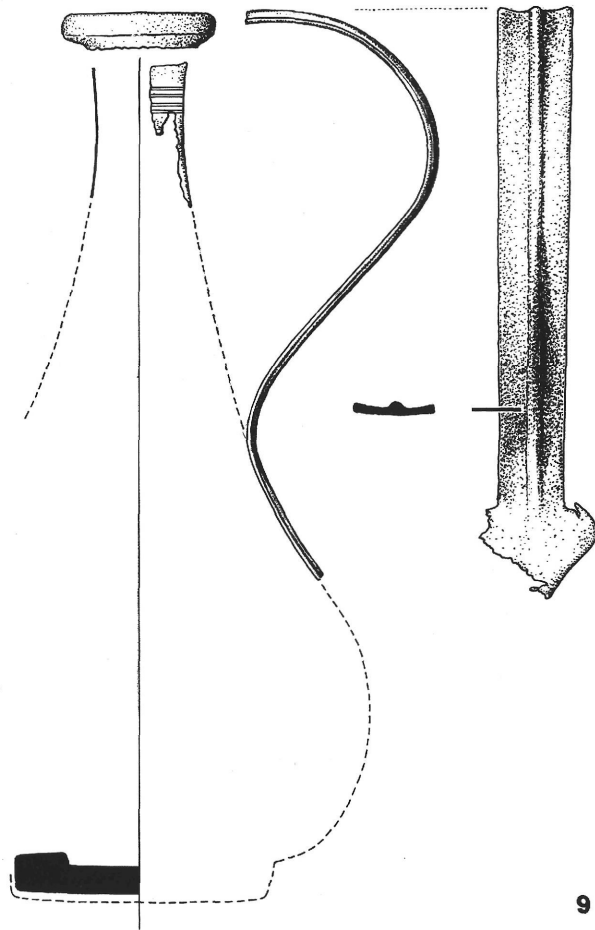
6

7

10

11

12

